

Dolní Kramolín

– štola Rakouský dům

Jiří Hlávka, Správa CHKO Český les

Historie těžby stříbrné rudy v okolí Dolního Kramolína od konce 16. století až do období mezi dvěma světovými válkami.

S ohledem na můj zájem o historii dolování v našem regionu jsem uvítal článek v časopise Arnika, č. 47 z roku 1999, s názvem „Co přinesl terénní průzkum v obci Dolní Kramolín“. Autor, Zdeněk Buchtele, se ve svém příspěvku zabývá lokalizací středověké tvrze, resp. „tvrziště“ v bezprostředním okolí Dolního Kramolína. Jednou ze zájmových lokalit je pozůstatek antropogenní činnosti v podobě dvou „návrší“ v jihovýchodní kontuře obce, poblíž domu č. p. 33. Tento fenomén je tvořen prakticky uměle navezeným „plató“ protátným v severojižním směru příkopem, který se svažuje do podmáčené nivy Kosího potoka. Do tohoto místa se snaží autor umístit středověké „tvrziště“, resp. „strážiště“ s možností ochrany obyvatel před hrozícím nepřitelem. Autor zároveň kategoricky odmítá spojitost vyvýšeniny s pozůstatky důlní činnosti, která prokazatelně probíhala bezprostředně na lokalitě a v blízkém okolí. Zpochybňuje vcelku seriózní hodnocení autorů Z. Procházky a J. Úlovce, že „místo původní tvrze zůstává doposud neznámé. Někteří badatelé se sice snaží lokalizovat tvrziště k č. p. 32, kde se dodnes nacházejí dva pahorky, vystupující asi 5 metrů nad okolní terén a obklopené údajným, téměř neznatelným valem na jihovýchodní straně. Jedná se však pouze o haldy hlusiny, vytěžené ze staré stříbrné štoly, jejíž ústí bylo v padesátých letech našeho století zasypano. Proluka mezi oběma pahorky sloužila zcela evidentně k odvádění vody ze štoly do mokřinaté louky.“ (Procházka et Úlovec 1988).

Na základě letitého studia historie dolování v rudním revíru Michalovy Hory a jisté zkušenosti s morfologií montánních pozůstatků mi nezbyvá než se přiklonit k interpretaci citovaných autorů. Podle věrohodných faktů, vyplývajících z řady archivních pramenů i map, se

jedná o hlusinový odval dědičné štoly „Rakouský dům“ (Haus Österreich). Ústí štoly se nacházelo v místech, kde začíná příkopová prohlubeň mezi oběma haldami. Předkové prostě vyváželi materiál na obě strany okolo štolového portálu a jistě ve vyvezeném materiálu dodatečně příkop nehloubili, jak se domnívá autor článku. Protože se jednalo již v záměru o páteří odvodňovací štoly, předpokládal se větší přítok vody, pro jejíž odvedení staří horníci kopali příkop na co možná nejkratší vzdálenost – k severu. Je velice pravděpodobné, že první desítky metrů chodby, které bývaly vyztuženy kamennou klenbou, se postupem času zřítily a tím byla dotvořena morfologická nepochopitelnost zářezu. V roce 1959, v rámci rozsáhlého geologického průzkumu s cílem vyhledání ložisek uranových rud, byl na lokalitě činen pokus o zpřístupnění štoly Rakouský dům. Těžko již dnes zjistíme, do jaké míry terénní práce „pозměnily“ původní reliéf. Geologové nakonec upustili od zpřístupnění štoly od začátku, postoupili dále k jihu do svahu, kde hloubili šachtici z povrchu. V hloubce 8 metrů pak našli středověkou štoly (Bubeníček 1960). Přesnou situaci lokality znázorňuje provozní náčrt. Konec konců, není třeba se pouštět do rozsáhlých rekonstrukcí. Již při zběžném studiu navezeného materiálu se člověk může přesvědčit, že se jedná o klasickou „rubaninu“, resp. materiál vzniklý hornickou činností. Podobně jako pisatel článku připadají nepochopitelné některé montánní principy, připadá mi naprosto absurdní, že by předkové navázeli 3000 m³ drčeného materiálu na relativní rovinu, když jim příznivá morfologie zdejšího terénu skýtala jistě dostatek strategických obranných pozic.

V závěru lze tedy pouze poopravit tvrzení Z. Procházky v tom smyslu, že štola na konci padesátých let nebyla

zasypána, naopak byly činěny výrazné pokusy o její zpřístupnění. Na základě historických údajů bych se přikláněl k domněnce, že štola zanikla na přelomu 18. a 19. století.

Historie dědičné štoly „Haus Österreich

Jedná se o jedno z nejvýznamnějších důlních děl v celém michalohorském rudním revíru. Štola, ražená z úrovně Kosího potoka, měla za úkol zpřístupnit a hlavně pak odvodnit dobývací práce premonstrátů tepelských. Ti se snažili od poloviny 16. století více či méně úspěšně těžit mělkými šachticemi stříbrorudné žíly na severních svazích Kamenného vrchu nad Dolním Kramolínem. V roce 1580 učinil Jiří Huber a Kryštof Strebendorffer bohatý nález stříbrných rud jižně od Kamenného vrchu (Schmidt 1730), kterému se na počest nálezce říkalo Huberberg. V místě nálezu byl založen nejvýznamnější podnik celého revíru – Důl „Štěstí s radostí“. Na návrší mezi Výškovem a Dolním Kramolínem na panství hraběcího rodu Šliků tak byla odstartována perioda maximálního rozkvětu zdejšího důlního podnikání, která byla bohužel přerušena událostmi třicetileté války. Hlubokou

štola Rakouský dům zřejmě zaráželi tepelští v roce 1565. Opat kláštera Johann Mäuskönig tehdy shromáždil těžařstvo, které začalo s dolováním. Kronikář líčí toto dolování jako málo vydatné. Klášter však již v letech 1593 přikoupil kus lesa a splatil veškeré dluhy. Hluboká štola byla hnána pod důl Jung Sachsen, který se nacházel na okraji náhorní plošiny, směrem k Chodové Plané. Teprve poté směřuje štola k dolu Štěstí s radostí (Urban 1885).

Huberberg nebo též „Nové nálezné hory“ začínaly být od roku 1582 logickým jádrem sporů mezi Bedřichem Šlikem a tepelskými opaty. Rozepře zřejmě vyvrcholily v roce 1601, kdy kramolínský šichtmistr Kryštof Betzl probodl plánského perkmistra a těžce jej zranil. Spory byly do jisté míry urovnány komisařem královské komory, ale brzy byly ještě prudší. Tu se musel do celé pře vložit císař Rudolf, oba doly spojil pod vedení jednoho inspektora a z výtěžku pak každé straně náležela polovina. Sám Bedřich Šlik na tento návrh nepřistoupil, dělal si dokonce nárok na vesnici Kramolín s dvorem Holubín a rybníkem Regent. Opat se proti tomu energicky ohradil a poté zůstaly doly – tak, jako dříve – odděleny (Senft 1876).

Odvál štoly Rakouský dům v Dolním Kramolíně. Foto Jiří Hlávka

Podle klášterních letopisů byla léta 1581–1583 na hluboké dědičné štolě „Das Haus Oesterreich“ a žíle „Der junge Sachse“ v roce 1603 velmi šťastná, ale úspěch nebyl trvalý. Těžáři tohoto důlního podniku byli: císař Rudolf se čtyřmi podíly (kuksy), Lohelius, opat ze Strahova, Andreas z Ebersbachu, Johannes, opat z Celle ve Francích, Kryštof z Řičan, Johann Siebenheiner, hejtman v Teplé atd. (Šternberg 1984).

Bohužel se zatím nedozvíme kdy a jakým způsobem připadla významná a nákladná odvodňovací štola k Šlikovským dolům. Historik Kašpar Šternberg prostě konstatuje: „k nejdůležitějším a nejbohatším důlním dílům patřily ... Štěstí sv. Jáchyma s radostí, ke kterému vedla vlastní štola z druhé strany hory z jednoho selského dvora vsi Kramolín na tepelském panství. Tato štola nesoucí jméno Haus Oesterreich, vyražena v délce tisíce sáhů, odkrývá mnoho žil, na kterých byla založena řada dolů, ale protože neměla více než 56 sáhů (106 m) těžební hloubky, rudy se nacházely mnohem hlouběji a tehdejší zařízení odčerpávající vodu nepostačovalo na zvládnutí hloubek, zůstávalo dobývání velmi nákladné.“ Další informace, často přímo detailní nám přináší plánský děkan Schmidt ve svých „Annales“ a dodatku chronologického popisu „Additamentum supra Nucl. mundi“, ze kterých důsledně čerpali E. Senft (1876) a M. Urban (1885). Z 25. února 1643 pochází zpráva o nálezu „na hluboké štolě Rakouský dům, odkud byl tehdy vylomen kus stříbra vážící 60 talentů (přibližně 15 kg).“

Dne 24. dubna 1643 podává David Bartel, horní soudce z Jáchymova, hraběti Šlikovi zprávu o stavu zdejších dolů: „Dnes jsme fáráli na Štěstí s radostí a hluboké štolě Rakouský dům a shledali jsme následující: Vzhledem k tomu, jak probíhá hlavní chodba hluboké štoly Rakouský dům, může se v budoucnu ze zmíněného překopu zahluubit těžní šachta až na úroveň štoly. Toto propojení by bylo velice prospěšné pro větrání a odtěžení rubaniny.“ Sjednocení obou dolů navrhovanou těžní šachtou se uskutečnilo v roce 1655. Ve svém Additamentu se děkan Schmidt na str. 99 dále zmiňuje: „L.p. 1655, tohoto roku se stalo, že důl u Štěstí s radostí a štola Rakouský dům byly spolu proráženy.“

O dole Štěstí s radostí vypovídá plánský děkan Schmidt v Annales Planenses I. str. 69 k roku 1665: „Důl je v této době velice dobře zaopatřený. Je zde štola v délce přes 2200 sáhů, dobře udržovaná, 60 sáhů hluboká jáma

a chodby, to vše musí zůstat zachováno a tudíž jsou do dolu investovány panské prostředky.“ Délka tedy obnášela 4150 metrů. Schmidt tímto údajem zřejmě míní délku chodeb celého dolu. Vzdálenost od ústí štoly k jámě Štěstí s radostí činí vzdušnou čarou 1150 metrů. Novější literatura uvádí délku štoly 1400 metrů (Fiala et Mrázek 1977). To je na svou dobu úctyhodná vzdálenost. Uvážíme-li, že na štolě přibývalo dobývacích prací, množily se výrazné přítoky důlních vod a výrony nedýchatelných plynů, na celé trase nebyla jediná větrací šachta... práce musela být prostě nepředstavitelná.

Děkan Schmidt dále popisuje situaci ve štolě: „Nad úroveň této štoly je též několik různých vylomů, odkud byly bohaté stříbrné rudy získány, neměně jich bylo v hloubení pod štolu. Zde byly vylomeny nějaké rudy s pyrrargyritem, já jsem je vlastními rukama vysekal a z dolu vynesl. Pro špatný vzduch a silné přítoky vod zde nemohou v práci dále pokračovat a obnažená ruda zde zůstává. Byl dobýván těž argentit s rudami arzenu a antimonu (Schwarz Erze), což vydalo 30 hřiven stříbra (7,6 kg). Ne méně zde bylo vylomeno celistvých rud argentitu a vyskytovalo se i ryzí stříbro. Protože nebylo možno pro „špatné větry“ v hloubkách pod úroveň štoly dobývat, láme se na prvním mezipatře pod povrchem (Tag-Strecken) za Vodní jámou.“

Dne 21. června 1721 bylo započato s hloubením poslední šachty při cechu Štěstí s radostí (65 sáhů). Tím byl definitivně vyřešen problém odvětrání a odtěžení rubaniny – prakticky tak bylo započato s plným využitím štoly Rakouský dům pro provoz dolů na Kamenném vrchu.

Do roku 1786 rovněž spadá obnova kramolínských dolů, patřících klášteru v Teplé, které zejména na počátku 17. století bývaly velmi vydatné. Zdá se však, že se zde nepracovalo s patřičnou vytrvalostí. V roce 1780 začala být věnována pozornost spíše dobývání vápence.

Majitelé panství, František Václav ze Sinzendorfu a později Nostitzové, nebyli patrně důlnímu podnikání nakloněni a doly postupně zanikaly. To je období, kdy zřejmě zanikala i štola Rakouský dům. Poslední údaje o stavu tohoto díla lze čerpat z důlních map michalohorského štajgra Andree Mirze z května 1802, který konstatuje, že důl Nové štěstí byl obnoven pouze do hloubky asi 60 m a nebylo dosaženo staré zavalené odvodňovací štoly (Národní archiv Praha).

Terénní zákrés situace advalů v Dolním Kramolíně z roku 1994. Orig. B. Matouš, upravil Jiří Hlávka

Ta nakonec ztratila na počátku 19. století svůj jedinečný význam, když byla vyražena 1,5 km dlouhá štola Barbořa ze severozápadního úpatí Lazurového vrchu. Od konce dvacátých let 19. století náležel Cech Štěstí s radostí Lineckému těžařstvu. Vedením prací byl od 24. dubna 1832 Michel Rundkugler, který investoval do důlních provozů značný obnos financí bez patřičného zisku. Později byl cech veden Johannem Kiessem z Tyrol do 25. srpna 1841. V té době se Linecké těžařstvo zcela rozpadlo. Tehdy se o tento důl ucházel Michl Rosam z Michalových Hor č.p. 29 a založil novou těžařskou společnost. Sám vystupoval v roli držitele propůjčky a šichtmistra, jeho zeť Karl Zimerhackel z č.p. 157 byl štajgrem. Zpočátku musel být provoz hrazen z povinných investic – cuposů, ale v letech 1848–1851 byl vykázán zisk za stříbro a olovo v hodnotě 5923 zl. 32 kr. V roce 1851 získal rozhodující podíl ve společnosti dravý podnikatel Rudolf Manger z Černé Vody na Žacléřsku a ustanovil vedením huti a dolů Augusta Machutu z Příbrami jako šichtmistra a Karla Zimerhackela ponechal na místě štajgra (Kronika Michalových Hor). Z tohoto období existují písemné zprávy dokládající pokusy o obnovu štoly Rakouský dům. Jaké úmysly měl Manger s řadou důlních realit v západních Čechách se zatím nedovíme. Již v roce 1857 štola spolu s dalšími provozy prodává za 13 000 tolarů Společnosti pro báňský a hutní provoz v Čechách z německého Essenu. Vlastnické právo bylo nakonec převedeno na Báňský a hutní spolek se sídlem v Plzni, který nechal

v roce 1868 dědičnou štola Haus Österreich s přilehlými důlními mírami úředně zrušit (Extrakt Horní knihy).

V roce 1924, kdy byla dokončena poslední důkladná obnova dolů na Kamenném vrchu, si nechala tehdejší těžební společnost Deutsch-Böhmischen Erzbergbau A.G. vypracovat detailní posudek od báňského rady P. Krusche z Freibergu. Ten se již o štola Rakouský dům nezmiňuje, ani nepřipouští možnost jejího využití (Krusch 1924).

Literatura:

- Bubeníček J. (1960): Závěrečná zpráva o revisních pracích na úseku Michalovy Hory. – Příbram.
- Extrakt horní knihy č. 312 Zemského horního soudu v Mostě. – SOA Plzeň, pob. Tachov.
- Fiala V. et Mrázek P. (1977): Das Mineralvorkommen von Michalovy Hory bei Mariánské Lázně. – Folia Geologica 10, Plzeň.
- Kronika Michalových Hor, 1836–1969. – SOA Plzeň, pob. Tachov.
- Krusch P. (1924): Gutachten über den Bergwerksbesitz der Deutsch-Böhmischen Erzbergbau A.G., opis z 20. února 1940, posudek P-2597, Geofond Praha.
- Národní archiv Praha, SMMP, inv. č. 423–424 (Michalovy Hory).
- Procháčka Z. et Úlovec J. (1988): Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov, díl I., Tachov, str. 36.
- Senft E. (1876): Geschichte der Herrschaft und Stadt Plan in Böhmen, Planá, str. 100.
- Schmidt J.A.W. (1730): Annales Planenses. I. 69. – SOA Plzeň, pobočka Tachov.
- Šternberg K. (1984): Nástin dějin českého hornictví, I.sv. Příbram, str. 215–224.
- Urban M. (1885): Der Bergbau zu und um Michaelsberg, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 23. Jahrgang, 1. Heft, str. 85–99.